

Suárez Workshop

Institute of Philosophy, RCH

Budapest

May 3–5, 2022

Syllabus

1. Francisco Suárez (1978) *Commentaria in Aristotelis De anima* (ed. Castelotte) vol. 02. pp. 512–516: disp. 6, q. 4 (*Utrum aliquis sensus possit cognoscere proprium actum*)
2. Francisco Suárez (1978) *Commentaria in Aristotelis De anima* (ed. Castelotte) vol. 03. pp. 168–178: disp. 9, q. 5 (*Quomodo intellectus cognoscat se, animam et quae in ipsa sunt*)
3. Francisco Suárez (1856) *De angelis* (ed. André – Vivès) *Opera omnia* tom. 02. pp. 104b–113a: book 2, ch. 4 (*Quomodo unusquisque angelus seipsum, et omnia, quae in eo sunt, videat?*)

Et confirmatur argumentis factis pro Alberto,⁸² quae hoc tantum probant [et non aliud]. Et ideo Alexander, *1 Animae, cap. 12*,⁸³ 120 Themistius, *lib. 2, cap. 21*,⁸⁴ et Commentator, *tx. 65*,⁸⁵ aiunt quod sensus non fallitur si sana sint sensoria, et situs, et medium.

Et haec de ista quaestione, nam de modo quo contingit deceptio in sensu interiori melius dicitur *d. 8*.⁸⁶

/ QUAESTIO 4.^a

P232

Utrum aliquis sensus possit cognoscere proprium actum

- 1 Haec quaestio partim pertinet ad explicationem obiecti sensibilis, partim ad explicationem actus potentiae sensitivae, et partim ad explicandam vim sensitivae virtutis. Investigamus enim, an possit tanta perfectio in hac virtute reperiri, ut possit supra suum actum reflecti. Et videtur quod sic ex Aristotele, *lib. 3, cap. 2, tx. 138*,⁸⁷ ubi ait quod visus videt se videre, nam quodammodo est colore [delibutus]. Contra est quod virtus reflexiva videtur [esse] spiritualis.
- 2 [Pro explicatione] nota quod actus cognoscendi dupliciter potest cognosci: uno modo proprie, tamquam obiectum alterius actus, ut quando cognosco me cognoscere, et tunc actus, qui [cognoscit], est distinctus ab illo, quo cognoscitur. Alio modo potest cognosci [ipse actus] quasi in actu exercito, non per alium actum, sed per eundem, ut quando video hominem. Quia illa visio est vitalis actio cognoscitiva, ideo quasi in actu exercito video me videre, non quia reflexionem faciam, sed solum quia illa mutatio obiecti fit vitaliter, et dum actu video, experior quasi actualiter me videre. Et hic secundus modus improprius est, primus autem [proprissimus].
- 20 Circa quem nota, [2.º], non esse sensum quaestionis [an] [potentia cognoscitiva] possit quidditative cognoscere actum suum, sed

(Ib.) L. 118 Et *SL, om. P.* 119 et... aliud *P, om. S.* 119 Animae *S*, de anima *PL.* 120 *lib. SL, om. P.* 120 et *SL, om. P.* 122 ista *S*, hac *P.*

- 1 8 delibutus *PL*, delibatus (!) *S.* 9 esse *P, om. S.* 10 pro explicatione *P, om. SL.*
 2 10 nota *S*, notandum est *PL.* 10 cognoscendi *SL*, potentiae cognoscitivae *P.* 12-3 et tunc... cognoscitur (cognoscit *P*, cognoscitur *S*) *SP, om. L.* 14 ipse actus *P, om. S.* 15 ut... hominem *SP, om. L.* 16 ideo *add.* per illam formaliter (III 11, 1) *L.* 16 quasi *SP, om. L.* 17 reflexionem *add.* formalem (Ib.) *L.* 17-8 sed... videre *S*, sed virtualem, quasi dum actu videmus, experiendo nos videre (Ib.) *L.* 18 experior quasi *S*, quasi experior *P.* 18 actualiter *om. P.* 18-9 Et hic... proprissimus (proprissimus *P*, purissimus *S*) *SP, om. L.* 20 nota *S*, est notandum *P.* 20 2.º *P, om. S.* 20 an *PL, om. S.* 20-1 potentia cognoscitiva *PL*, potentiam cognoscitivam *S.* 21 possit *PL*, posset *S.*

⁸² Cfr. *supra*, n. 2, et *not.*
 71.76

⁸³ O. c., p. 91

⁸⁴ *De an.*: o. c., p. 265

⁸⁵ *De an I*, 65: o. c. (ed.)

Crawford), 87, 22-88, 48

⁸⁶ q. 1 (3.^a diff.)

⁸⁷ *De an.* 425 b 22 sq.

solum quantum ad an est, an sicut sentitur res alba, ita possit sentiri ipsa visio. Et licet sermo sit praecipue de eadem potentia, tamen quaestio universaliter decidetur, scilicet an actus sensitivae potentiae possit proprie ab eadem vel [ab] alia potentia sensitiva cognosci.

3 / Prima est opinio Themistii, hic, *cap. 4*;⁸⁸ Averrois, *tx. 136*,⁸⁹ quod / sensus etiam externi possunt percipere proprias operationes. Quae fuit sententia Platonis in *Theaeteto*,⁹⁰ quam sequuntur Venetus,⁹¹ Aegidius,⁹² Caietanus,⁹³ et alii, *infra, lib. 3, cap. 2*.

SI47
P232v

30 Alia opinio est quod nullus sensus exterior potest propriam percipere operationem, tamen sensus interior potest percipere operationem sensuum externorum.

Tenet D. Thomas, *1 p., q. 78, a. 4, ad 2; q. 87, a. 3, ad 3; 2 Contra Gentes, cap. <66>*; Albertus, *2 De Anima, tract. 4, cap. 7*;⁹⁴

35 Thienensis, *tx. 138*.⁹⁵ Et Scotus, in *4, d. 45, q. 3*,⁹⁶ apertius ait quod sensatio exterior potest imprimere speciem sui sensui interiori, immo quod ipse sensus interior potest cognoscere actum suum et memorari illius. Aristoteles vero in hac re dubius videtur, nam *De somno et vigilia, cap. 2*,⁹⁷ aperte confirmat secundam opinionem D. Thomae,

40 tamen, hic, *lib. 3, cap. 2*,⁹⁸ insinuat primam, nam quaestionem disputat, an sensus exterior percipiat suam operationem, et pro utraque parte arguit, et postea solvit argumenta pro parte negativa. Unde relinquit quaestionem quasi decisam pro parte affirmativa.

4 Prima conclusio: Nulla potentia sensitiva cognoscit proprie et actu distincto suam propriam operationem.

Conclusio est D. Thomae, supra,⁹⁹ et *1 p., q. 14, a. 1, ad 1*; Ferrariensis, *2 Contra Gentes, cap. 66*;¹⁰⁰ Iavelli, *lib. 2 De Anima, q. 56*.¹⁰¹ Qui omnes de sensibus exterioribus tantum loquuntur, tamen conclusio universalior est. Et ratio [etiam] est communis, nempe

22 res ala *S*, albedo *PL*. 25 ab *PL*, *om. S*.

- 3 26 est *add. ergo P*. 26 147] 145 *S*. 34 66] 65 *SPL*. 35 Et *om. P*. 40 tamen *S*, in (1) *P*, at *L*. 42-3 Unde... affirmativa *SP*, *om. L*.
- 4 44 Prima *add. ergo P*. 44 conclusio *add. sit P*. 44-5 proprie et *SP*, primo modo seu (III 11, 3) *L*. 48 56 *add. Capreolus*, in 3. *dist. 44. quaest. 1., art. 3. Iandunus 3. de Anima, quaest. 33. Apollinaris, quaest. 37.* (Ib.) *L*. 49 etiam *P*, *om. S*.

⁸⁸ *De an.* III 4: o. c., p.

288

⁸⁹ *De an.* II 136: o. c. (ed. Crawford), 337, 12-338,

45

⁹⁰ 156 c-e

⁹¹ *De an.* II 136 [3]: o.

c.,

⁹² *De an.* II 136: o. c., ff. 55v-56v

⁹³ *De an.* II, c. 13, nn.

287 sqq.: o. c. (ed. Coquelle), t. 2, pp. 274 sqq.

⁹⁴ O. c., t. 5, pp. 302 sq.

⁹⁵ *De an.* II 138: o. c.,

ff. 47 sq.

⁹⁶ n. 12: o. c., t. 20, p.

336

⁹⁷ 455 a 17 sq.

⁹⁸ *De an.* I 2: 425 b 13-

25

⁹⁹ *Cfr. supra*, n. 3

¹⁰⁰ *Comm. in CG D.*

Thomae (II, cap. 66) ed.

Leonina: IV-VI

¹⁰¹ *De an.* II, q. 56: o.

c., ff. 670-671

50 quod reflecti supra suum actum excedit limites virtutis materialis. Unde Proclus, *lib. De elementatione theologica*,¹⁰² ait nullum extensum esse ad se conversivum. Sed huius ratio reddenda [est], nam hoc assumitur tamquam primum principium, cum tamen non sic appareat.

Ratio ergo esse videtur, quia nulla potentia potest [ferri] extra
55 suum obiectum; actus autem potentiae materialis [cognoscitivae] proprius non comprehenditur sub obiecto illius; [ergo].

Probatur. Quia obiectum talis potentiae semper / est limitatum, cum potentia ipsa non sit universalissima, sed limitata, etiam
60 in ratione potentiae cognoscitivae; obiectum autem materiale et limitatum non potest comprehendere actum ipsius potentiae, quia ipse actus est altioris ordinis quam totum obiectum, quia magis ad spiritualitatem accedit. Qua ratione etiam supra¹⁰³ diximus potentiam materiale non posse esse partem sui obiecti.

Et explicatur ratio inductione. Nam visus non potest visionem videre, quia determinatur haec potentia ad suum obiectum, nempe lucidum; visio autem est perfectior qualitas et altioris
65 rationis. Et idem est de imaginativa et caeteris. Unde tantum potentiae spirituali datum est, ut possit proprium actum alio actu cognoscere, quia potentia illa habet obiectum universalissimum omnia comprehendens.
70

Confirmatur haec ratio. Quia nulla potentia sensitiva / potest cognoscere se ipsam; ergo neque suum actum, qui illi proportionatur. Tenet consequentia a paritate rationis ex supra dictis.

Item, nulla potentia sensitiva est cognoscitiva sui organi,
75 quia intus existens prohiberet extraneum; sed eadem ratio, et maior, est de actu, nam est actus elevatior quam organum.

5 Et ex hac conclusione colliges nullum sensum esse cognoscitivum suarum specierum.

Et de externis quidem id constat.

80 De omnibus vero probatur. Quia species, quantum ad modum quo sunt in potentia, sunt eiusdem ordinis cum ipsa potentia.

50 supra *om. P*, super (ib.) *L.* 51 theologica *S*, theologico *P.* 52 Sed... est (est *P*, *om. S*) *SP*, *om. L.* 54 ferri *PL*, fieri (!) *S.* 55 cognoscitivae *P*, *om. S.* 56 ergo *P*, *om. S.* 57-8 limitatum *add.* ac determinatum *L.* 58 etiam *SL*, et *P.* 59 autem *add.* sic *L.* 59 materiale et *SP*, *om. L.* 72-3 qui illi proportionatur (qui *S*, quia *P*) *SP*, *om. L.* 76 actu *add.* ut ab ipso organo, in quo est impediatur, ne terminari possit ad alia objecta: ergo, etc. (ib.) *L.* 76 nam... organum *SP*, *om. L.*

5 80 vero *S*, sed *P* (*ante De*) 81 quo *add.* n.º (!) *S.*

¹⁰² prop. 82: "Omne incorporeum ad se conversivum existens, ab aliis parti-

cipatum, separabiliter participatur", o. c., f. 23
¹⁰³ d. 5, q. 2, n. 28

Item, quia non potest assignari modus, quo cognoscantur, aut quomodo immutare possint ipsam potentiam.

6 **Secunda conclusio:** Nullus sensus potest proprio actu
85 percipere actum alterius sensus per propriam illius speciem, et tamquam partem proprii obiecti.

Hanc conclusionem insinuat Philoponus, *lib. 3 Animae, cap. 2*,¹⁰⁴ et Simplicius, *ibi*.¹⁰⁵ Qui dicunt operationem sensuum non percipi sensu interiori vel exteriori, sed quadam vi animae rationalis, quae
90 attentiva dicitur. Addunt tamen quod sensus, ut instrumentum rationis, potest percipere suam operationem. Idem Niphus, in *Collectaneis*,¹⁰⁶ et Nemesius, *De natura hominis, cap. 7*.¹⁰⁷ Sed hoc secundum falsum est, / nam sensus, etiam propter coniunctionem ad rationem, non transcendunt propria obiecta. Primum vero dictum verum est, si
95 per vim attentivam intelligant vim intellectivam, nam si aliam virtutem fingant, falsum est, [quia id est superfluum].

Probatur ergo conclusio. Nam interni sensus non percipiunt illo modo per proprias species sensationes externas; ergo, etc. Probatur antecedens, quia sensatio, v.g. visio, non imprimit propriam
100 speciem sui sensui interno, alias quando video album, imprimerentur simul in interiori sensu duae species: alia albedinis, alia visionis. Consequens est falsum; [ergo]. Probo minorem, quoniam alias etiam sensus interior deberet elicere duos actus simul iuxta numerum specierum, nam per duas species diversas duo eliciuntur actus. Hoc autem est
105 contra experientiam et contra debitum modum operandi sensus interioris. Numquam enim posset aliquid perfecta attentione cognoscere; nec potest dici quod per unam speciem operabitur, et non per aliam, tum quia non est maior ratio de una quam de alia, tum quia ipsa potentia naturaliter operatur.

110 Et confirmatur, [1.º] Nam si cognosceremus visionem, v.g., per propriam speciem illius, possemus formare proprium [et distinctum] conceptum illius, et possemus explicare [qualis sit visio];

82 cognoscantur *S*, agnoscantur *P*. 83 possint *om. P*.
6 84 proprio actu *SP, om. L*. 87 conclusionem *SL, om. P*. 88 et *SL, om. P*.
90-1 rationis *SL, actionis (!) P*. 92 et *SL, om. P*. 93 etiam *SL, om. P*. 93
rationem *S*, actionem (!) *P*. 96 falsum *S, praem.* etiam *P*. 96 falsum est *S*,
falluntur *P*. 96 quia... superfluum *P, om. S*. 98 per... species *om. PL*. 100
interno *add.* ut ita valeat ab illo percipi (III 11, 4) *L*. 102 ergo *P, om. S*. 104
nam... actus *SP, om. L*. 105² contra *om. PL*. 106 posset *add.* ad unum (Ib.) *L*.
106 cognoscere *add.* sed necessario illam divideret (Ib.) *L*. 107-8 nec potest... tum
SP, om. L. 110 Et *SL, om. P*. 110 1.º *PL, om. S*. 111-2 et distinctum *PL*,
om. S. 112 conceptum *SP, idolum L*. 112 et... visio (et *om. P*; qualis sit visio
P, illum conceptum *S) SP, om. L*.

¹⁰⁴ *De an.* III 2: o. c., ff.
[78v] sq.

¹⁰⁵ *De an.* III, part. 138:
o. c., ff. LXXXVI sq.

¹⁰⁶ *De an.*, collect. 36: o.
c., f. 132v
¹⁰⁷ PG 40, 643 sq.

nemo [autem] id potest, ut experientia patet; ergo signum est quod huiusmodi sensationis actus sunt entitates excedentes obiecta sensibilia.

- 115 Et confirmatur praeterea. Nam sensus / interior non potest cognoscere ipsum exteriorem sensum, nempe ipsam potentiam; ergo nec potest percipere illius actum per propriam speciem, nam par est ratio. S148

- 7 Tertia conclusio sit: Omnis sensus percipit aliquo modo actum suum, non per reflexionem, sed imperfecto modo et quasi in actu exercito.

[Probatur]. Nam omnis cognitio fit per vitalem attentionem et immutationem potentiae; ergo dum potentia sentit obiectum extrinsecum, in actu exercito experitur quasi se sentire.

- 125 Confirmatur. Nam eo ipso quod quis videt colorem, licet tunc non / reflectatur, postea experimentaliter sciet non solum quid sit color, sed etiam quid sit videre colorem; ergo signum est, etc. P234

- 8 Quarta conclusio: Sensus interior speciali modo cognoscit operationem sensuum externorum, non per proprias species, sed per species sensibilibus externorum, quasi modificatas in ipsis sensibus externis.

Probatur. Nam sensationes sensuum externorum sentiuntur ab interiori sensu; et non per proprias species, ut probatum est;¹⁰⁸ ergo per modificationem specierum. Tenet consequentia, quia non est alius modus sentiendi per se. Maior vero probatur, quia habemus memoriam nostrarum sensationum, ut ego memini me vidisse Petrum. Quod si dicas id fieri in intellectu, contra est, quod experior ego quod eadem virtute habere me memoriam Petri et visionis Petri; memoria autem Petri sensitiva est; ergo et visionis illius.

- 140 Item, in brutis experientia habetur iste actus, nam appetunt videre et tangere; ergo aliquo modo percipiunt actus istos. Et hoc

113 autem *P*, *om. S*. 113 patet *S*, demonstrat *PL*. 114 sensationis *S*, sensationes *P*. 114 entitates *SL*, entitatis *P*. 115 Et *SL*, *om. P*. 115 praeterea *S*, 2.º *PL*. 115 148] 146 *S*. 116 ipsum... nempe *SP*, *om. L*. 116 ipsam, *om. P*.
 7 119 sit *SL*, *om. P*. 120 actum *add. proprium P*. 122 Probatur *PL*, *om. S*. 122-3 attentionem *SL*, attentionem (!) *P*. 124 se *SL*, *om. P*. 125 Confirmatur *add. 1.º P*.
 8 128 speciali modo *SP*, *om. L*. 132-3 sentiuntur *S*, cognoscuntur *PL*. 134 modificationem specierum (specierum *S*, speciei *P*) *SP*, species obiectorum ipsorum (ipsarum *V*) *L*. 134 specierum *add. cumque hae species non possint in interno sensu eiusdem omnino rationis esse cum speciebus, quae de eiusdem objectis dantur in externis sensibus, (diversae namque potentiae diversae modo aliquo species exigunt) reliquum est, ut sint saltem modificatae, talesque, resultent ex sensatione externi sensibilis. (III 11, 6) L*. 134 Tenet consequentia *SP*, *om. L*. 134-5 quia... per se *SP*, cum alia via non supersit, qua internus sensus externas sensationes percipiat.

¹⁰⁸ d. 6, q. 2 (2.^a concl.),
 n. 10

fuit necessarium—inquit Albertus—¹⁰⁹ ad complementum naturae sensitivae, quia isti actus sunt nocivi et [proficui parti] sensitivae, et ideo oportuit cognosci a brutis, ut possent [nociva] fugere, et commoda
145 prosequi.

Haec autem modificatio sic potest intelligi: Quod sicut sensus exterior percipit distantiam, quia species a tali distantia vel tali, aliter et aliter immutat, ita quando species fiunt in sensu interiori fiunt tali vel tali modo, quia ministrantur per hunc vel alium sensum, nam species
150 ministratae per visum proveniunt spiritualiori modo quam [ministratae] per auditum.

Item, species illae repraesentant rem ipsam quasi iam intuitive perceptam, et ita aliquo modo modificatur earum repraesentatio a sensationibus exterioribus.

155 9 Sed circa primam conclusionem manet difficultas ex Aristotele, *lib. De insomniis et imaginativa, cap. ultimo*,¹¹⁰ ubi videtur dicere imaginationem / cognoscere actum suum. [Sic] enim ait: “Cum summa potestas, eademque iudicatrix sentiebat, [Coriscum] simulacrum non videbat, sed per illud [Coriscum] animo complectebatur; quod
160 —scilicet simulacrum— iterum sentiens, hoc ipsum ait non esse [Coriscum], sed illius simulacrum.” Ubi aperte ait imaginativam cognoscere idolum quod format, quod a suo actu non distinguitur, / ut supra [diximus].¹¹¹

P234v

S148v

Et quod de virtute sensitiva ibi loquatur patet. Nam subdit
165 quod “nisi sanguine impediatur, iudicabit illum vere esse [Coriscum]”.

2.° arguitur ex Aristotele, *lib. De memoria et reminiscencia*,¹¹² ubi ait memoriam fieri per hoc quod imago rei manet in potentia, quae postea percipitur ut imago [est]. Et sic fit memoria; et loquitur de memoria sensitiva.

170 3.° arguitur ratiōne. Nam intellectus cognoscit opera phantasiae, ut experimur; ergo et phantasia illa cognoscit. Nihil enim potest cognoscere intellectus quod phantasia non cognoscat. Et hoc idem urget [etiam] contra secundam conclusionem.

(Ib.) L. 143¹ et *iter. S.* 143 proficui PL, perficivi S. 143 parti PL, partis S. 144 nociva PL, nosciba S. 147 vel S, et P. 147² tali S, *praem. a P.* 150 ministratae PL, ministrante (!) S.

9 157 Sic PL, Si (!) S. 158 Coriscum PL, Petrum S. 159 videbat SP, dicebat (!) L. 159 Coriscum PL, Petrum S. 160-1 Coriscum PL, Petrum S. 161 ait SL, dicit P. 162-3 ut... diximus SP, ut infra videbimus (III 11, 7) L. 163 diximus P, *om. S.* 165 iudicabit SL, *om. P.* 165 illum SL, illud P. 165 Coriscum PL, Petrum S. 168 est PL, *om. S.* 168-9 Et sic... sensitiva (fit S, fiet P) SP, *om. L.* 172 hoc idem S, quidem P. 173 etiam PL, *om. S.*

¹⁰⁹ ?¹¹⁰ 461 b 24 sqq.¹¹¹ d. 5, q. 5 (4.^a concl.),

n. 8

¹¹² 450 a 25-32

Et contra eandem [etiam] urget Aristoteles, supra citatus, *De*
 175 *sommo et vigilia*,¹¹³ asserens sensum communem cognoscere sensationes
 externas.

10 Ad primum locum respondetur quod summam potestatem
 iudicatricem intelligit intellectum, nam illa operatio illius tantum esse
 potest. Quaerit enim ibi Aristoteles principium cuiusdam operationis
 180 quae in somnis fieri solet, nempe quod aliquid imaginamur, et postea
 reflectimur et iudicamus illud esse somnum, non veram rem; et illud
 iudicium fit ab intellectu, cuius discursus manet aliquantulum solutus.

Et quod Aristoteles ibi de intellectu loquatur patet ex exemplo
 quod subdit,¹¹⁴ nemque quod sicut quando res visa apparet duplex,
 185 intellectus, qui scit apparentiae causam, iudicat esse unam tantum,
 corrigens sensum, ita, etc.

Id etiam patet ex causa illius actus, quam Aristoteles subdit,¹¹⁵
 nempe quod illa potentia tunc potest habere aliquem discursum, nam
 discurrere intellectus est. Neque illud de sanguine obstat, nam diversa
 190 corporis dispositio variat imaginationem, et ita potest variare iudicium
 / intellectus, maxime cum non est perfecte solutus. Et ita ait Aristo-
 oteles¹¹⁶ quod si esset maxima copia sanguinis, fieret vehemens impressio
 speciei in imaginativa, et ita non suppeteret intellectui facultas iudi-
 candi non ita esse. Neque etiam obstat quod Aristoteles, loquens de illa
 195 potestate, utitur verbo "sentire",¹¹⁷ nam hoc extendi solet etiam ad
 intellectum.

P235

11 Ad secundum locum respondetur quod ibi Philosophus¹¹⁸
 tractat de modo quo fit memoria, et ait fieri per imagines relictas a
 rebus, quibus dum potentia non utitur, non fit memoria, quando vero
 200 utitur illis, memoratur. Et hoc vocat Aristoteles¹¹⁹ cognoscere rei simu-
 lacrum; id est, cognoscere per [illud] rem repraesentatam, non quod
 idolum ipsum cognoscatur, nam hoc impertinens est ad memoriam.

12 Ad tertium respondetur quod non quidquid intellectus intel-
 lit cognoscitur propria phantasia, sed satis est quod cognoscatur ali-

174 etiam *P*, *om. S*. 175 et *vigilia SL*, *om. P*.

10 179 ibi *SL*, ubi *P*. 180 et *om. P*. 181 reflectimur *S*, reflectimus *P*. 180 illud
S, illum *P*. 183 ²quod *SL*, quae (!) *P*. 183 duplex *SL*, dupliciter *P*. 184
 scit *S*, scitur *P*. 185 tantum *om. PL*. 189 est *add.* non ullius sensus (III 11, 8)
L. 189 Neque *SL*, nec *P*. 191 ait *SL*, *om. P*. 191-2 Aristoteles *S*, Philosophus
PL. 194 Neque *SL*, nec *P*.

11 200 illis *S*, ipsis *P*, *om. L*. 201 illud *PL*, illum (!) *S*.

12 203 tertium *S*, 3.^{am} rationem *P*. 204 est *SL*, *om. P*.

¹¹³ 455 a 15 sqq.; a 19
 sq.

¹¹⁴ 462 a 1

¹¹⁵ 462 a 2-8

¹¹⁶ 461 b 26-30

¹¹⁷ 461 b 24: δ' ἡσθάνετο

¹¹⁸ *Cfr. supra not.* 112

¹¹⁹ 450 a 26-32; 450 b 32-

451 a 1: γεγραμμένον θεωρῆ

- 205 quid aliud, per quod intellectus devenit in cognitionem alterius, ut intellectus cognoscit intelligentiam, phantasia vero tantum cognoscit motum caeli. In proposito autem satis est quod / phantasia actu operetur, et operationes suas in actu exercito imperfecte cognoscat, ut intellectus possit illas proprius et perfectius cognoscere.
- 210 Illud vero Aristotelis, *De somno et vigilia*,¹²⁰ intelligendum est iuxta quartam conclusionem; et eodem modo intelligo D. Thomam.¹²¹ Quando vero hic Aristoteles dicere videtur quod visus cognoscit se videre, interpretandus est iuxta tertiam conclusionem; et ita est intelligenda illa ratio, scilicet quod quia visus est aliquo modo colore delibutus, potest videre se videre, id est, quia habet speciem repraesentantem colorem, potest exire in actum quo videat, et simul in actu exercito cognoscat se videre. Et hic sensus confirmatur ex *tx. 138*,¹²² ubi ait quod visus videt se videre sicut videt tenebras; tenebras autem non videt proprio actu signato, sed per hoc solum quod in actum non exit; ergo, etc.
- 220 Alii respondet quod sensus exterior per se solum non sentit suam sensationem, tamen ut coniunctus sensui communi et quasi factus unus cum illo sentit illam. Insinuat Albertus, *lib. 2, tract. 4, / cap. [8], in fine*;¹²³ Ferrariensis, *2 Contra Gentes, cap. 66*; Caietanus, *1 p., q. 75, a. 2*.¹²⁴ Sed distinctio consistit in verbis solum, nam in re dicunt quod sensus communis cognoscit actus exteriorum sensuum. De quo etiam, quomodo intelligendum sit, dictum est iam.¹²⁵

S149

P235v

QUAESTIO 5.^a

Utrum potentia aliqua sensitiva possit cognoscere
in absentia obiecti

I Videtur pars negativa [vera].

- 5 1.° Quia haec est differentia inter intellectum et sensum, quod intellectus potest habere notitiam abstractivam, sensus vero non, nisi intuitivam.

205 per *om. P.* 205 per quod *S*, quo (III 11, 9) *L.* 206 ²cognoscit *om. P.*
207 autem *S*, ergo *PL.* 207 149] 147 *S.* 209 et perfectius *SL, om. P.* 218
signato *SL, om. P.* 221 exterior *om. P.* 222 ut *SL, om. P.* 221 communi
S, praem. in (!) P. 223 unus *SL, unum P.* 223 8 *PL, 4 S.* 226 De quo *S*,
quod *PL.* 227 intelligendum *S*, verum *PL.* 227 dictum *S*, expositum *P.* 226
iam *SL, om. P.*

3 obiecti *add. et quo modo* (III 12, tit.) *L.*

1 4 vera *PL, om. S.*

¹²⁰ *Cfr. supra not. 97.113*

¹²¹ *Cfr. supra not. 98; et*

n. 3
¹²² *De an. I 2: 425 b*
22 sq.

¹²³ *De an.: o. c., t. 5, p.*

306

¹²⁴ *Comm. in S. Th. D.*
Thomae (1 p., q. 75, a. 2)
IX

¹²⁵ *Cfr. supra* (4.^a concl.),
n. 8

essentiam [generationis substantialis], ut etiam notavit D. Thomas, 2 *Contra Gentes*, cap. 56.

- 1530 Sed oportet advertere quod utilitas huius cognitionis [accidentium] est in principio, cum via inquisitionis proceditur; unde non requiritur integra cognitio [ipsorum] accidentium, nam haec magna ex parte pendet ex cognitione subiecti et principii a quo [dimanant]; requiritur ergo aliquis cognitio accidentium, per quam paretur via ad habendam perfectam cognitionem quidditatis substantialis, ex qua rursus a priori procedendo, perfectius cognoscuntur passiones [ipsae] et de essentia ipsa demonstrantur.
- 1535

QUAESTIO 5

Quomodo intellectus cognoscat se, animam et quae in ipsa sunt

- 1540 1. In hac quaestione specialiter loquitur de anima rationali et de his quae illi inhaerent, ut sunt potentiae, habitus [spirituales] et actus. Et ratio dubii in quaestione proposita est, quia cum ista omnia sint spiritualia, de se sunt actu intelligibilia; ergo poterunt per se ipsa cognosci; ergo non indigent aliqua specie aut extrinseco alio ut cognoscantur.
- 1545

I n c o n t r a r i u m autem est, nam si intellectus cognosceret se et animam per substantiam suam, perfecte et clare illam cognosceret et continuo esset in perpetua et actuali cognitione illius; utrumque autem est contra experientiam; ergo.

- 1528 generationis substantialis *PL*, generis subij (abrev.) *S* 1528 ut *S*, quod *PL* 1530 huius *om. P* 1530-1531 accidentium *PL, om. S* 1532 ipsorum *PL*, specierum [!] *S* 1533 subiecti *SL*, obiecti *P* 1533 dimanant *PL*, dimanat *S* 1536 ipsae *PL, om. S* 1539 ipsa sunt *add. supra a. m.* Hic explicatur tota q. 87, 1 p. D. Thomae *S*
- 1 1540 loquitur *S*, loquimur *PL* 1541 spirituales *PL, om. S* 1542 Et *om. P* 1542 in... proposita *om. PL* 1544-1545 cognoscantur *add. hac enim de causa ita rectius sentiunt Theologi de Angelis disputantes (IV 5, 1) L* 1547 per... suam *om. PL* 1548 perpetua et *om. P*

- 1550 Circa hoc non defuerunt dicentes animam se ipsam perpetuo cognoscere et intelligere. Quod tenuit Plato in *Alcibiade*,¹⁷⁶ sic explicans illud Delphici oraculi: «Nosce te ipsum.» Quod videtur sequi D. Augustinus, 10 *De Trinitate*, per totum, praecipue cc. 8 et 9;¹⁷⁷ et lib. 14, cc. 8 et 10.¹⁷⁸ Idem Gregorius, in 1, d. 1, q. 2;¹⁷⁹ Picus Mirandulanus, in suis
- 1555 *Conclusionibus*.¹⁸⁰ Haec tamen opinio est contra experientiam, [quia] nullus in se experitur talem continuam animae cognitionem, immo etiam multi ignorant an animam habeant. / Dicere vero / non experiri nos hanc cognitionem propter assiduitatem [eius] est ridiculum, et simile opinioni Pythagorae,¹⁸¹ qui asseruit caelum causare sonum magnum, sed non audire propter [assiduitatem]. Certa ergo res est quod
- 1560 anima nostra non semper se ipsam cognoscit.

S 224v
P 366v

2. *Prima conclusio*. Ex quo sequitur 1.º, quod non cognoscit se per suam substantiam, nam si se ita cognosceret, perpetuo se [ipsam] cognosceret, sicut angelus, nam intelligere se per suam substantiam in
- 1565 praesenti est quod ipsa essentia animae deserviat suo intellectui, tamquam species sui ad intelligendum se ipsam; quod si hoc haberet, in sua cognitione non penderet a sensibus, neque ab extrinseco aliquo, quia ex se haberet omnia necessaria ad se cognoscendum; ergo se continuo cognosceret; non ergo se cognoscit per suam substantiam. Et
- 1570 idem est de potentia intellectiva respectu sui ipsius, propter eandem rationem.

3. *Secunda conclusio*. Hinc sequitur, 2.º, quod anima, ut cognoscat se ipsam, indiget ut actuetur per species aliquas.

1552 Delphici oraculi] delphicum oraculum P, Delphici oraculum S 1553 8 et 9
SP, 89 L 1554 d. 1 S, d. 5 PL 1555 quia P, om. S 1556 talem S, hanc
P 1557 multi S, plures P 1558 eius P, om. S 1559 qui asseruit S,
dicentis P 1559-1560 magnum om. P 1560 assiduitatem PL, continuitatem
S, add. quod alibi refellendum est L

- 2 1562 conclusio add. in margine a. m. Hanc et aliam sequitur Toletus, 3 *De anima*, q. 11 [c. 4, tx. 8: o. c., f. 140]; Durandus, 2, d. 3, q. 6. n.º 13 [o. c., f. 139v, col. 1]; Fonseca, 2 *Metaphysicae*, c. 1, sect. 6, n.º 3 [o. c., t. 1, col. 418 ssq.], qui dicunt quod anima humana ut sic, non est cognoscibilis quidditative in hac vita. S 1563 ipsam PL, om. S 1564 angelus S, angeli PL 1567 neque S, nec P 1568 quia S, nam P 1569 cognosceret add. quod est absurdissimum L

1575 P a t e t, quia ex se non est sufficienter actuata, neque habet sufficienti principium ad cognoscendum se; ergo indiget [actuari] aliquibus speciebus.

1580 4. [Tertia conclusio]. Unde sequitur, 3.º, quod anima non cognoscit se et suas potentias per proprias species, sed per alienas. Nulla enim species potest fieri ab intellectu agente quae repraesentet animam et potentiam prout in se est.

1585 Et ratio est, quia anima non cognoscit se ipsam per se, sed in cognitionem sui devenit per effectus suos, nempe [per] actus, ut patet ex discursu omnium rerum quae de animae substantia et potentiis [eius] diximus;¹⁸² ergo per alienas species, nempe per actus, devenit anima in cognitionem sui et suarum potentiarum et habituum, et non haec cognoscit per proprias species.

I t e m, alias intuitive et clare cognosceret.

1590 Et ratio istorum [omnium] est, quia anima nostra, ex eo quod est spiritualis, habet quod sit intellectiva, tamen quia est infima inter res omnes spirituales, ideo etiam infima est in ratione intellectiva. Tamen nihilominus non est pura potentia in [eo genere], sed aliquam activitatem et actualitatem habet ex propriis; est tamen pura potentia in genere intelligibilium, id est, de se non sufficienter actuata, neque sufficienter facta ea quae debet intelligere, etiam respectu sui ipsius; et
1595 ideo indiget actuazione aliqua. Hoc autem totum / provenit ex dependentia quam habet a sensibus corporis, cuius ex natura sua est actus et forma. /

1600 Haec est doctrina D. Thomae, supra, a. 1,¹⁸³ quae de se satis clara est. Sed Caietanus, ibi,¹⁸⁴ proluxa quadam expositione obscuram [eam] reddit, et falsa aliqua admiscet, ut est illud quod intellectus noster non

P 367

S 225

- 3 1574 neque S, nec PL 1575 actuari PL, om. S
- 4 1577 Unde SL, om. P 1581 Et om. PL 1582 per P, om. S 1582-1584 ut patet... diximus om. L 1583-1584 omnium... diximus S, et dictis P 1584 eius P, om. S 1585 suarum om. P 1586 haec om. P 1587 cognosceret add. quod experientiae adversatur (IV 5, 2) L 1588 omnium PL, om. S 1589-1590 infima... spirituales S, res infima inter spirituales P 1591 eo genere P, cognitione S 1591-1592 activitatem et om. P 1593 de S, ex P 1594 etiam om. P 1595 aliqua add. quam in specie assequitur (Ib.) L 1597 et forma om. PL 1598 225] 223 S 1599 est om. P 1599 eam P, om. SL 1600 noster om. P

tantum in genere intelligibilium, sed etiam in genere [intellectivorum] est pura potentia. Hoc enim secundum stare non potest, nam intellectus noster actualiter et essentialiter est potentia intellectiva: ergo ex se vim activam habet ad intelligendum, ut patet ex dictis, [supra], d. 5;¹⁸⁵ ergo in hoc genere non est pura potentia.

1605 5. *Utrum intellectus cognoscat habitus animae per essentiam eorum.* Ex his ulterius constat quod anima cognoscat habitus suos. Non enim illorum habet proprias species, sed sicut potentias per actus, ita habitus —se tenentes ex parte potentiarum— per actus ipsos facilius elicitos cognoscit.

1610 6. *Utrum intellectus cognoscat proprium actum.* De actibus vero dicunt quidam quod cognoscuntur per se ipsos, non per species, quia ipsi sunt immediate [coniuncti] potentiae intellectivae; ergo non est necessaria eorum species.

1615 Alii vero opinantur cognosci per species eorum, nam intellectus non potest se per se ipsum cognoscere; ergo neque actus suos.

Ite m, transacto actu, recordatur intellectus se intellexisse hoc vel illud; ergo mansit in illo species sui actus; ergo per illam cognoscitur.

1620 Ite m, quia si actus per se cognoscerentur, clarius et apertius cognoscerentur; unde iuxta hoc, eo ipso quod intellectus operatur, resultat in illo aliqua species illius [actus], imperfecta tamen, ut videtur, et ideo imperfecte [et confuse] cognoscitur.

1601 tantum S, solum PL 1601 in genere S, om. PL 1601 intellectivorum PL, intellectuum S 1603-1604 ex se S, ab intrinseco P, intrinsece L 1604 ex dictis om. P 1604 supra P, om. S 1604-1605 d. 5 add. q. 5 P

5 1606-1607 Ex... ulterius SP, Unde consequenter (quod iam tetigimus) L 1608 potentias SL, potentia P 1608 per actus S, per habitus [!] P, om. L 1609 potentiarum SP, earum L 1609 facilius S, faciliter PL 1609-1610 elicitos add. ipsos habitus SP [videtur iteratio]

6 1613 coniuncti PL, coniunctae S 1615 vero add. rectius L 1615 opinantur S, putant P 1616 se per S, saepe P 1616 ergo add. multo minus L 1616 neque S, nec P 1620 clarius SP, om. L 1621 cognoscerentur add. quam solet S 1622 aliqua om. PL 1622 actus PL, om. S 1623 et confuse P, om. S

7. Ex eodem forte modo cognoscitur actus voluntatis, scilicet quod
1625 quando voluntas exit in actum, [in] [intellectu] resultat aliqua species
illius.

Sunt enim qui dicunt actum voluntatis cognosci ab intellectu per
solum actum intellectus per quem obiectum fuit voluntati propositum.

1630 Quod tamen mihi non [placet], nam facta illa propositione
obiecti, potest voluntas exire et non exire in actum; ergo ex vi illius
non potest intellectus actum voluntatis cognoscere; ergo aliud princi-
pium est necessarium; hoc autem esse non potest nisi aliqua species.

8. *Quomodo intellectus cognoscat species intelligibiles.* De ipsis [tan-
dem] speciebus intelligibilibus quidam [etiam] aiunt per se <ipsas>
1635 cognosci, nam cum sint principia cognoscendi alia, non mirum si sint
principia cognoscendi se, et superfluum est alia multiplicare.

Sed mihi etiam videtur non cognosci per se ipsas, alias eviden-
tissime cognoscerentur, quod tamen non ita est.¹⁸⁶ Unde dico cognosci
per effectus, / nempe per actus, nam ex illis colligimus dari species et
1640 non alio modo. S 225v

9. Quod si quae res cur ista omnia non cognoscuntur per se /
ipsa clare [et distincte], cum sint spiritualia et intra [animam], r e s-
p o n d e t u r: Propter impedimentum corporis et dependentiam quam
pro hoc statu [habent] [vires intellectivae] ab ipsis sensibus. Unde cum
1645 haec non percipiuntur sensu, non potest intellectus formare clarum et
distinctum conceptum earum. P 367v

10. Et hinc ultimo colligitur quod quando Aristoteles, 3 *De Anima*, tx. 15,¹⁸⁷ ait quod «in his quae sunt sine materia, idem est quod

- 7 1625 in PL, om. S 1625 intellectu PL, intellectus S 1625 resultat S, fit
PL 1629 placet PL, probatur S 1630 potest SL, om. P
- 8 1633-1634 tandem PL, tamen S 1634 etiam P, om. S 1634 ipsas] ipsam S,
ipsos PL 1636 et... multiplicare SP, om. L 1636 multiplicare S, multiplicari
P 1637-1639 per... per om. P [om. transcriptionis] 1638 est add. [ut]
intelligitur ex controversia in libro superiore, c. 2 (IV 5, 4) L
- 9 1641 cur SL, quare P 1642 et distincte P, om. S 1642 animam P, animum
S 1644 habent PL, habet S 1644 vires intellectivae P, om. S 1644 Unde
praem. Ad P
- 10 1647 Et om. PL 1647 3. SL, om. P 1648 sunt add. omnino P 1648 quod
SL, quo P

- 1650 intelligit et quod intelligitur», intelligitur de his quae sunt sine materia omnino et sine ordine ad illam, ut sunt intelligentiae, non vero verificatur de intellectu nostro pro hoc statu, de quo subdit quod intelligit se, sicut alia intelligibilia.

QUAESTIO 6

Quomodo possimus Deum et substantias separatas pro hoc statu cognoscere

- 1655 1. Dico 1.º: Intellectus noster pro hoc statu potest devenire in aliquam cognitionem istarum rerum.

- Ita Aristoteles, 9 *Metaphysicae*, cap. 12,¹⁸⁸ qui aperte [ibi] affirmat nos posse cognoscere substantias separatas, licet <hoc> sub dubio reliquerit, hic, tx. 36;¹⁸⁹ et in lib. 12 *Metaphysicae*,¹⁹⁰ illas investigat. Idem D. Thomas, supra,¹⁹¹ et 3 *Contra Gentes*, [a] cap. 4 usque ad 45; Albertus, 3 *De Anima*, tract. 3, a [c.] 6 usque [ad] 11,¹⁹² [Commentator, dicto tx. 36].¹⁹³

2. Sed est [1.º], notandum quod dupliciter potest res cognosci:

- 1665 Un o modo quantum ad «an est», a l i o vero modo quantum ad «quid sit». Et ipsum «an est» dupliciter etiam potest cognosci: un o modo quantum ad actualement existentiam, a l i o modo quando ad aptitudinem, nam valde diversum est [cognoscere] rem actu esse vel

1649 et add. sunt P 1654 cognoscere add. a. m. D. Thomas, 1.^a p., q. 88; et a. 2, q. 86 S

- 1 1655 Dico 1.º S, 1.^a conclusio PL, praem. In hac quaestione sit PL 1655 noster om. PL 1657 ibi P, om. S 1658 hoc] hic S, illud P 1659 tx. 36 S, capite 36 P, capite 7 L 1659 Idem SL, ipse P 1660 a PL, om. S 1661 c. PL, om. S 1661 ad PL, om. S 1661 Commentator... 36 L, add. Est denique satis aperta doctrina Pauli Rom 1, cum Gentiles philosophos arguit, quod Deum et invisibilia noverint, nec tamen coluerint. (IV 6, 1) L, add. in margine a. m. Toletus, 3 *Animae*, q. 23 [c. 7, tx. 36: o. c., ff. 171-172^v], Fonseca, 2 *Metaphysicae*, c. 1, q. 2, sect. 5 [o. c., t. 1, col. 411-414] S
- 2 1662 1° PL, om. S 1664 ad... ad om. PL [om. transcriptionis] 1667 nam S, enim PL 1667 cognoscere P, om. S

vero circa species intelligibiles Angelorum occurrentes adeo insuperabiles non sunt, ut propter illas sit et communis sententia, et probabilior naturalis ratio, et magna ex sensibilibus manuductio deneganda. Ille vero difficultates particulares quaestiones de his speciebus attingunt, ideoque commodius in sequentibus capitulis tractabuntur. Quod vero illa opinio addit, determinationem potentiae intellectivae ad talem actum sufficienter fieri ex praesentia objecti, posset fortasse habere locum quoad aliquam determinationem cognitionis intuitivae, vel abstractivae, supposita sufficienti constitutione intellectivae potentiae in actu primo, ut infra declarabimus, non tamen habet locum respectu intellectus nudi, et in pura potentia existentis respectu objecti, ut declaratum est. Neque equiparatio inter intellectum, et voluntatem quoad hoc procedit: tum quia voluntas non est potentia, quae operetur per modum assimilationis, sed tantum per modum impulsus, et ideo praesentato objecto est principium integrum activum sui actus, quod non habet intellectus propter contrariam rationem, ut declaravi: tum etiam quia voluntas supponit objectum praesens non extra, sed intra animam, vel Angelum media cognitione, et ideo potest ab illo sine propria efficientia intimo quodam modo excitari, et metaphorice moveri tanquam a fine: intellectui vero non ita conjunguntur extrinseca objecta, ut sine interventu specierum illum movere, aut determinare possint.

28. *Ad fundamenta quartae opinionis in numero quarto.* — Tandem ad fundamentum ultimae sententiae jam reddita est ratio, ob quam substantia finita non sit per se representativa intelligibiliter, seu intentionaliter aliarum rerum intelligibilium ab ipsa distinctarum, quas nec eminenter continet, nec earum est instrumentum, vel quasi semen ad earum representationem ordinatum. Et ideo non procedit comparatio cum specie intelligibili, quae ibi sit: nam substantiis finitis hoc est familiare, et proprium, ut mediis accidentibus multa efficere valeant, quae per seipsas non possunt. Ad confirmationem autem, in qua infertur, Angelum fore natura sua quasi caecum, si per suam substantiam caetera videre non posset, negatur consequentia, quia non est caecus qui caret speciebus, sed qui caret potentia capaci visibilium specierum, vel illam omnino impeditam habet: Angelus autem ex natura sua habet facultatem capace specierum intelligibilium, et nullum habet impedimentum reci-

piendi illas, imo fortasse illas habet connaturales, ut dicemus. Et ideo sequela illa nullam verisimilitudinem habet.

CAPUT IV.

QUOMODO UNUSQUISQUE ANGELUS SEIPSUM, ET OMNIA, QUAE IN EO SUNT, VIDEAT ?

1. *Genera quatuor objectorum cognoscibilium ab Angelo.* — Explicavimus in generali objectum, et medium angelicae intellectionis, nunc ad particularia objecta descendendum est. Possumusque ad quatuor capita haec objecta revocare, quae sunt vel Angelus seipsum cognoscens, vel alii Angeli, et immateriales omnes creaturae, vel corpora, et materialia omnia, vel Deus ipse, quem ultimo loco ponimus, quia non per se, sicut res creatae, sed per caetera omnia objecta creata naturaliter cognosci potest. Et quia in capite primo, obiter ostensum est, haec omnia posse ab unoque Angelo cognosci, duo supersunt circa singula declaranda, scilicet, principium, seu medium, per quod cognoscitur, et actus, seu modus, quo cognoscitur. De Angelo ergo seipsum cognoscente videndum est, an indigeat specie intelligibili, ut proximo principio, seu medio cognitionis sui, vel quo medio ad se cognoscendum utatur. Et in hoc sensu proponitur haec quaestio a theologis, his verbis, utrum Angelus se per suam essentiam cognoscat? Quam male intellexit Marsilius, in 2, quaest. 6, art. primo, et ideo imponit D. Thomae quod asseruerit, Angelum cognoscere se per suam essentiam tanquam per actum cognoscendi, quod valde alienum est a mente, et doctrina ejus: nam de omni intellectione angelica definivit esse rem distinctam ab ejus essentia, quaest. 54, art. primo. Cum ergo quaeritur, utrum Angelus se cognoscat per suam essentiam, non est sensus, an se cognoscat per illam tanquam per actum, sed tanquam per proximum principium actus, quod solet esse species.

2. *Prima opinio Angelum indigere propria specie ad sui cognitionem.* — In quo puncto prima opinio est, Angelum indigere propria specie intelligibili suae substantiae, ut illam intelligere possit. Solet haec opinio tribui Alensi, 2. part., quaest. 23 et 24. Sed ibi nihil apud illum reperio: nam in quaest. 23, solum agit de cognitione matutina, et vespertina creaturarum. Et licet praeter matutinam, quae est in Verbo, distinguat duplicem vespertinam, unam, quae est de creaturis, ut sunt in

mentibus angelicis per species impressas, et aliam, quæ est de creaturis, prout sunt in seipsis per species a rebus acceptas, nunquam tamen dicit Angelum habere de seipso hanc duplicem cognitionem vespertinam, quamvis illam etiam non excludat, sed indifferenter loquatur. In quæst. 24, tractans, quomodo Angelus Deum, alios Angelos, et res materiales cognoscat, nihil de modo, quo seipsum Angelus cognoscat, disputat. Unde dubia est ejus sententia: nam vel idem sentit de cognitione sui, et aliorum, vel certe supponit tanquam notum, Angelum se per seipsum cognoscere. Allegari etiam potest pro hac sententia Marsilius, sed ille solum negat, Angelum per suam essentiam tanquam per intellectionem se cognoscere. Parum vero ibi distinguit inter speciem, et intellectionem, et ideo non multum alienus ab hac sententia esse videtur, quæ tribuetur etiam Scoto. Sed non est hæc ejus opinio, ut infra dicam, imo ille hanc tribuit Henrico, et impugnat: Vasquez autem Henricum excusat, dicens, docuisse illum, unum Angelum per habitum scientialem cognoscere alios, non autem seipsum.

3. *Quid sentiat in hoc puncto Henricus.* — At Henricus in quolib. 5, quæst. 14, circa finem, sub littera V, hæc verba expressa addit. *Dico, quod Angelus non intelligit res alias a se per essentiam suam, et quod plus est, neque essentiam suam propriam, ut jam dicitur, sed solum per aliquid additum suæ essentiae re differens ab illa.* Per hoc autem additum evidenter intelligit habitum scientialem, de hoc enim dixerat, quod licet Angelus intelligat per suam essentiam tanquam per potentiam intellectivam (quam non putat esse aliud ab essentia,) nihilominus ad actum intelligendi requiri ultra essentiam *aliquid differens ab ipsa, quod sit ex parte intelligibilis*, scilicet, scientialem habitum. Et de hoc addit, non solum ad alia cognoscenda, sed etiam ad propriam essentiam esse necessarium. Et in eodem sensu subjungit: *Per suam essentiam tanquam per rationem intelligere primo, et per se, sive seipsum, sive alia a se, hoc soli Deo convenit.* Ubi non loquitur de intelligere per suam essentiam tanquam per actum secundum, sed tanquam per rationem intelligendi ex parte rei intelligibilis. Et in hoc sensu docet esse proprium Dei cognoscere se per suam solam substantiam, non solum tanquam per actum intelligendi, sed etiam tanquam per proximam, et integram rationem intelligendi se. Nam creatam substantiam præter actum indigere putat princi-

pio proximo distincto a substantia, quod non est intellectus, hunc enim, ut dixi, ille non distinguit a substantia, sed est habitus scientialis, quem ipse excogitavit. Ostendimus autem in capite præcedenti hunc habitum scientialem non posse esse, nisi speciem intelligibilem valde universalem, ergo secundum Henricum ita cognoscat Angelus se per speciem, sicut alios. Fundamentum hujus sententiæ esse potest, quia substantia Angeli licet sit naturaliter conjuncta intellectui suo, ut essentia proprietati, quæ ab illa manat, et in illa manet, nihilominus per seipsam non est illi unita ut objectum intelligibile, nec ut forma constituens illum in actu primo ad eliciendum actum intelligendi seipsum, ergo indiget specie intelligibili suæ substantiæ, ut illam cognoscat.

4. *Secunda opinio.* — *Admittit in Angelo speciem ad sui notitiam abstractivam.* — Secunda opinio distinguit in Angelis duas sui cognitiones, unam intuitivam, aliam abstractivam, et priorem dicit fieri per substantiam ipsius Angeli sine specie, propter posteriorem vero necessariam esse speciem. Ita opinatur Scotus, in 2, d. 3, quæst. 10, in fine corporis, *proxime ante solutionem argumentorum*, Bassolus, ibi quæst. 3, ad 2. Idem insinuant, licet obscurius, Major ibi quæst. 1, in Probationibus conclusionis, et in Solut., ad 3, et Gabriel, quæst. 2, art. 3, in prima ejus parte, conclus. 3, simul cum 4 et 10, et de priori parte hujus sententiæ postea dicemus, nam veram esse censemus. Posterior autem pars dupliciter intelligi potest, primo ut Angelus possit cessare a cognitione intuitiva sui ipsius, ut est probabile, quoposito etiam est probabile, posse cognoscere abstractivam suam quidditatem, præsciudo ab actuali existentia: nulla enim in hoc repugnantia apparet. Quia superior Angelus cognoscere potest inferiorem abstractivam, et idem Angelus potest superiores, et inferiores abstractivam cognoscere, quando illos intuitive non videt, ergo etiam seipsum. Jam ergo probatur, cognitionem illam abstractivam non fieri per essentiam, quia essentia Angeli non nisi ut actu existens potest ad sui cognitionem concurrere, sed sic concurrente, necessario inducit cognitionem intuitivam, ergo si habet Angelus cognitionem abstractivam, non ab ipsa essentia immediate, sed ab specie procedit. Probatur minor, quia substantia Angeli ita terminat cognitionem sui, sicut illam efficit, quia efficit, quantum potest, et quasi super seipsam reflectitur, ergo sicut efficit ut existens actu, ita videtur ut actu existens, ac subinde intui-

tive, ergo ad cognitionem abstractivam sui necessaria est species. Aliter intelligi potest, ut Angelus non cessando a cognitione intuitiva sui, simul se abstractivè cognoscat, quia non repugnat simul habere duos actus, ut infra videbimus, et illi non habent inter se specialem repugnantiam, quia non opponuntur in abstractione (ut ita dicam) negativa, quæ privativam, vel contradictoriam oppositionem ex parte objecti includat, sed distinguatur secundum præcisivam abstractionem ex parte objecti, quæ oppositionem non includit. Et hoc expresse affirmat Major, et sentit Gabriel. Tunc ergo sicut illæ duæ intellectiones distinctæ sunt, ita a proximis principiis procedunt, ergo intuitiva est per substantiam immediate, abstractiva per speciem ejus.

5. *Tertia opinio.*—*Angelum seipsum immediate per suum intellectum cognoscere.*—Tertia opinio est, Angelum non cognoscere se per speciem intelligibilem, nec etiam immediate per suam substantiam, sed immediate per solum intellectum suum, quia respectu cognitionis suæ substantiæ est sufficienter constitutus in actu primo completo, et proximo per seipsum. Quia vero hanc perfectionem habet talis intellectus per emanationem a sua essentia, ideo radicaliter dici potest Angelus se cognoscere per suam substantiam. Hæc opinio tribuitur communiter Cajetano a modernis Thomistis: nihilominus tamen Vasquez negat, Cajetanum id docuisse, et indicat etiam Valentia. Verumtamen Cajetanus, 1 part., q. 54, art. 3, ad 4, satis aperte dicit, substantiam Angeli non concurrere ad intellectionem sui *ut elicentem, sed ut fontem intellectus in actu respectu sui*. At exponit Valentia, solum voluisse docere, substantiam Angeli non concurrere ut formam inhærentem, sed ut unitam intellectui *fontaliter*, nam est origo, et fons ejus. Sed non recte, nam argumentum non erat de inhærentia, sed de efficiencia, quia substantia creata non est proximum principium actionis accidentalis, et respondet Cajetanus, concedendo, substantiam Angeli *non esse principium efficiens intellectionem sui, quia non concurrat ut elicentem, utique proxime, sed ut fons*. Et idem sentit, quæst. 56, art. 1, § *Ad id autem*, ubi id declarat, quia sicut substantia Angeli et est essentia quædam et est objectum intelligibile in actu, ita potentia manat ab illa sub utraque ratione, ac subinde sufficienter actuata, seu formata ad eliciendam intellectionem talis substantiæ. Et ita Cajetanum intelligunt, et sequuntur Bannez, et Ripa, dicto

art. 1. Fundamenta autem ejus duo præcipua esse videntur, quæ obiter tacta sunt. Unum quod substantia creata non est proximum principium accidentalis operationis, aliud quod cum eadem substantia sit intellectiva, et intelligibilis actu, potest ab illa manere intellectus, qui per suam entitatem sit sub utraque ratione proximum principium in actu primo per se constitutum respectu intellectionis ejusdem substantiæ.

6. *Quid Vasquez in ipsa approbet, quid improbet.*—Atque hanc opinionem quoad assertionem probat Vasquez, disput. 204, cap. 2. Displicet autem illi, quod hoc ponatur tanquam speciale in Angelo respectu intellectionis sui: nam idem putat sequi respectu aliorum, vel etiam omnium rerum naturaliter intelligibilium ab Angelo. Nam etiam res aliæ sunt intelligibiles ab Angelo, quia comprehenduntur sub objecto ejus, ergo si propria substantia Angeli, eo quod intelligibilis est ab ipso Angelo, potest intelligi ex vi intellectus, etiamsi ipsa non concurrat per modum principii in ratione objecti, sed tantum in ratione termini, eadem ratione poterit Angelus per se intelligere omnia objecta intelligibilia ab ipso, etiamsi non concurrant per modum principii per se, vel per speciem. Probat consequentiam, quia ad concurrendum per modum termini parum refert, quod intellectus Angeli sit conjunctus realiter propriæ substantiæ, et non aliis rebus, quia ad rationem termini nulla conjunctio naturalis, vel localis necessaria est, sed solum potest requiri ad concursum per modum principii. Et ita non alia ratione censet, Angelum non indigere specie ad cognitionem sui, nisi quia nec ad alia distincta objecta cognoscenda illa indiget. At vero hæc potius est objectio quædam contra hanc tertiam sententiam, deducens ad quoddam inconveniens, quam conveniens probatio veræ assertionis, cum ex falso fundamento procedat. Nec vero illa objectio magni momenti est contra illam sententiam. Nam illa non asserit, unionem naturalem inter propriam substantiam angelicam et suum intellectum esse necessariam, ut substantia possit esse objectum terminativum, et determinans intellectum ad talem actionem, sed esse causam et rationem, ob quam intellectus manat a substantia constitutus in actu primo respectu illius, et ideo non sequitur eandem actualitatem per se habere respectu aliarum substantiarum vel objectorum, quia ab illis non dimanat, nec totam vim intelligendi ab eis recipit, et ideo non improbabiler specialis ratio respec-

tu cognitionis propriæ substantiæ consideratur.

7. *Tertia et vera sententia.*—*Prima conclusio.*—*Angelus ad se intelligendum non indiget specie impressa intelligibili.*—Nihilominus sententia D. Thomæ communis et probabilior, multum est a præcedentibus diversa. Et ad eam explicandam dico primo. Angelus ad se intuitive intelligendum non indiget specie intelligibili accidentali, suam substantiam in actu primo representante. Ita docet D. Thomas, dicta quæst. 56, art. 1 et 2, contra Gent., cap. 98, et quæst. 8, de Verit., art. 6, et consentiunt Scotus et omnes auctores citati in 2 et 3 opinione, et alii theologi allegandi in sequenti assertione. Unde Bonaventura, in 2, d. 3, 2, part. 2, quæst. 1, tanquam certam hanc sententiam supponit, dicens: *omnes, qui aliquid intellexerunt, posuisse Angelum cognoscere per species alia objecta præter ea, quæ in Angelo intelligente essentialiter existunt.* Ratio hujus assertionis non est petenda ex eo, quod talis species impossibilis absolute sit. Nam si species intelligibilis unius Angeli potuit dari inferiori et superiori et æquali, si dantur duo Angeli ejusdem speciei, cur non eidem? Nulla certe repugnantia cogitari potest. Ratio ergo ex connaturali ordine rerum naturalium sumenda est, et sic dici potest talis species naturaliter impossibilis, quia intellectus angelicus naturaliter illam non postulat, nec admittit: ergo nec ab essentia ejus naturaliter manat, nec a Deo connaturali modo infunditur. Consequentia patet, quia connaturalis actio et passio proportionem servant. Antecedens probatur, quia natura, quæ unum principium intrinsecum, et sufficiens ad propriam actionem connaturalem habet, nec petit, nec connaturaliter admittit aliud, sed substantia Angeli est sufficiens principium, ergo non petit speciem.

8. Probatur minor cum consequentia, quia species solum ponitur, ut suppleat vicem objecti, unde respectu intellectus aliter est pro objectis materialibus necessaria, aliter pro immaterialibus. Nam pro materialibus objectis imprimis necessaria est species, ut per eam fiant intelligibilia in actu: ex se enim et prout in se sunt, tantum sunt intelligibilia in potentia. Quam distinctionem aliqui non admittunt, vel quia nulla res est proprie intelligibilis actu, nisi quando actu intelligitur, ex se enim tantum est apta intelligi, quod est esse intelligibilem in potentia, ut vox ipsa terminata in *bile* denotat: vel si res dicatur actu intelligibilis, quia actu habet aptitudinem, ut intelligatur,

omnia entia materialia sunt intelligibilia in actu, quia de se apta sunt intelligi et intuitive videri ab Angelo, si existant. Sed nihilominus res materiales merito dicuntur a philosophis et theologis intelligibilia in potentia, non in ratione termini, sed in ratione principii. Nam gradus intellectivus immaterialis est, et ideo res materiales ex modo suæ entitatis per se non sunt aptæ, ut sint immediata principia intellectionis, possunt tamen fieri aptæ mediis speciebus intelligibilibus, et ideo secundum se intelligibiles in potentia, et prout in speciebus representantur, dicuntur intelligibiles actu, non quia actu intelligantur, sed quia jam sunt in actu primo sufficientia intelligendi principia in ordine suo. Sic ergo species rerum materialium necessariae sunt ad intelligendum, primo quidem, ut per eas objecta fiant actu intelligibilia, deinde vero, ut per easdem potentiam uniantur, et ita illam in actu primo, seu in potentia proxima ad intelligendum constituent. At vero in objectis immaterialibus prior ratio cessat, quia ratione suæ immaterialitatis in gradu intellectualium et rerum proxime intelligibilium constituta sunt actu, ergo ex hoc capite non est necessaria species, ut Angelus se intueatur. Nec etiam est necessaria propter unionem objecti cum potentia, quia Angeli substantia satis unita est proprio intellectui: ergo. Dicitur esse unita naturaliter, non intelligibiliter, vel esse unita ut essentia et proprietas, non in ratione objecti et potentiam, neque in ratione efficientis principii. Sed hæc in sequenti assertione refellentur, et consummabitur hæc ratio.

9. *Secunda conclusio.*—*Essentia Angeli immediate per seipsam suum intellectum complet in actu primo ad sui cognitionem.*—Dico secundo. Essentia Angeli per seipsam constituit suum intellectum in potentia proxima, ac subinde suo modo in actu primo, ad intelligendum seipsum, et immediate cum illo influit in actum, quo se intelligit, et non tantum remote seu fontaliter. Hic est sine dubio sensus divi Thomæ in priori conclusione, ut ex verbis ejus in locis citatis satis constat. Dicit enim in dicto art. 1, essentiam Angeli, licet subsistens sit, esse formam et principium, quo Angelus seipsum intelligit. Et in dicto art. 6, quæst. 8, de Verit., ad 2, dicit, quod essentia Angeli licet non comparetur ad intellectum ejus ut actus in essendo, comparatur ut actus ad potentiam in intelligendo. Et, ad 6, dicit, essentiam Angeli esse in suo intellectu, ut intelligibile in intelligente. Et ita D. Thomam intel-

lexit, et defendit Ferrariensis 2, contra Gent., c. 98, circa dubium secundum, Sonecius, 12 Metaphysicæ, q. 59, et ante illos Capreolus, in 2, d. 3, quæst. 2, concl. 5, et ad argumenta contra illam, Egidius, ibid. 2 part. distinctionis, quæst. 2, art. 1, Argentina, q. 2, art. 3, concl. 1, Richardus, a. 6, quæst. 1, Durandus, quæst. 6, et Scotus, quæst. 8. Et de anima separata hoc docuit Henricus, quodlib. 1, q. 12, unde necesse est, ut de Angelis idem dicat, etiamsi alias sibi contrarius sit. Nam ibi dicit, animam separatam se cognoscere sine omni alia specie, et ratio, quam adducit, evidentius de Angelis procedit, coincidit enim cum ratione facta in præcedenti conclusione. Et quodlib. 4, quæst. 7, generalius loquitur de omni intellectu creato tam humano (utique separato) quam angelico, et docet, intelligere se, et omnia, quæ in ipso sunt essentialiter sine ulla specie media. Tandem consentiunt alii moderni, Pesantius et Molinos, dict. art. 1, Valentia, disp. 4, quæst. 7, punct. 1, ad 4.

10. *Probatur primo.* — Et imprimis probo, sine fundamento dici, quod intellectus angelicus magis sit in completo actu primo respectu intellectionis sui, quam aliorum. Tum quia etiam respectu sui tantum est potentia intellectiva; sed potentia intellectiva non habet completam activitatem proximam ad suum actum, ergo nec ad cognitionem suæ substantiæ illam habet: tum etiam quia licet eadem substantia Angeli sit essentia ejus, et quoddam objectum intelligibile a se, tamen potentiæ non manant ab ipsa, ut est objectum intelligibile, sed ut est essentia seu natura talis suppositi: unde nulla res, ut est objectum intelligibile, vel sensibile, seu cognoscibile, habet aliquam proprietatem ab ipsa naturaliter resultantem, ergo intellectus Angeli non manat ab ipso tanquam ab objecto intelligibili, sed tanquam ab essentia intellectiva, ergo non manat cum tota activitate necessaria ad intelligendum, etiam ex parte objecti, sed tantum cum illa, quæ ad intellectivam potentiam spectat. Tum præterea, quia eadem ratione, qua a substantia Angeli non manat species intelligibilis in suo intellectu, quæ sit principium intelligendi se ipsum, eadem non manat in ipso intellectu virtus eminentis representativa objecti quasi vice speciei, quia cum ibi adsit objectum per seipsum præsens, etiam hæc virtus superflua est. Præterquam quod ille modus eminentis virtutis ad representationem objecti faciendam in simplici entitate intellectus creati vix est intelligibilis, unde cum necessaria non sit, fin-

genda non est. Nam munus representandi objective rem intelligibilem, et munus vitaliter intelligendi illam, sunt valde diversa, et per se sufficiunt ad constituendas et distinguendas entitates, ut patet in omnibus aliis potentiis et objectis, ergo frustra hic fingitur illa identitas, seu eminentia, maxime cum objectum per se adsit et sufficiat.

11. *Probatur secundo.* — Declaratur præterea ex modo, quo beati vident Deum per essentiam ipsius Dei, quia non dicitur Deus concurrere ad illam visionem loco speciei solum fontaliter et remote, quia infundit quoddam lumen gloriæ ita perfectum, ut habeat vim activam non tantum luminis intellectivi, sed etiam objecti intelligibilis, sed quia Deus per seipsum proxime habet in visionem concursum illum, quem species intelligibilis solet ad intellectionem tribuere, ut præcedenti tomo, lib. 2, de Attributis, capit. 14 et 15, visum est. At vero eo modo Angelus seipsum per suam substantiam videt intuitive, quo beati vident Deum per substantiam ejus, ut recte docent D. Thomas et omnes auctores citati, nec potest ulla probabilis ratio differentiæ assignari, ergo non dicitur Angelus se intelligere per suam substantiam, quia intellectus originaliter habet a substantia non tantum activitatem potentiæ, sed etiam objecti. Et sane si hæc opinio admittatur in intellectu Angeli respectu essentiæ suæ, non video, cur non possit, et debeat de lumine gloriæ dici, quod eminenter si virtus intellectiva completa etiam quoad activitatem objecti, sicut aliqui dicere voluerunt: non est enim dissimilis ratio, quia lumen gloriæ est altioris ordinis, quam intellectus angelicus, et cum sola essentia divina habet veluti connaturalitatem. Illam autem opinionem in citato loco reprobavimus, ergo similiter hic modus philosophandi de intellectu angelico rejiciendus est. Aliud exemplum, seu argumentum sumi potest ab anima separata, quæ se per suam substantiam cognoscit, cum tamen verisimile non sit, intellectum humanum, et possibilem per seipsum esse constitutum in actu primo ad suam animam cognoscendam. Sed quia hoc exemplum suam peculiarem difficultatem habet, illud in librum ultimum sequentis tractatus remittimus.

12. *Probatur tertio.* — Deinde ostendo, nihil repugnare, quod substantia Angeli per seipsam immediate concurrat effective cum intellectu Angeli ad se cognoscendum. Primo quia vel hoc repugnat, quia imperfectionem involvit tali substantiæ repugnantem, vel quia excedit

perfectionem ejus, vel quia est improporcionata ad movendum intellectum, seu constituendum illum in actu primo. Nihil autem horum dici potest cum probabili fundamento, ergo simpliciter non repugnat, quia nulla alia ratio repugnantiae cogitari potest. Probatur minor quoad primam partem, quia divina essentia per seipsam immediate concurret ad creatam sui visionem sine ulla imperfectione, ut in praecedenti tomo, loco citato ostensum est, ergo multo minus erit imperfectio in substantia creata immateriali, quod ad visionem intuitivam sui immediate concurrat, simul cum intellectu suo illam coefficendo. Et confirmatur, quia efficere, ut tale est, ad perfectionem spectat, id est, perfectionem supponit, et ab illa provenit, et quatenus tale est, non ponit in agente imperfectionem, quia nec mutat illum, nec aliquid in illo ponit. Dico autem, *quatenus tale est*, quia si in agente maneat, et recipiatur actio, non pertinet ad illud ut agens est, sed ut passum, et ut sic licet supponat imperfectionem potentialitatis, vel mutabilitatis, nihilominus haec passio, quae est intelligere, magnam perfectionem addit supposita imperfectione praedicta. Haec autem consideratio in praesenti locum non habet, quia licet intellectio sui effective sit immediate a sua substantia in ratione objecti, nullo tamen modo in illa immediate recipitur, sed in sola potentia vitali, a qua dicitur, respectu cujus est propria actio immanens, sicut de visione beatifica etiam dictum est.

43. *Progreditur probatio praecedente numero incohata.* — Probatur deinde secunda pars minoris, quia licet immediate elicere actionem accidentalem per modum potentiae proximae excedat fortasse perfectionem substantiae creatae, nihilominus immediate agere per modum objecti intelligibilis simul cum potentia, non est cur excedat omnem perfectionem finitam, nec cur requirat in tali objecto perfectionem infinitam. Quia ille actus intelligendi se supponit potentiam vitalem distinctam a substantia, et sibi proportionatam, cooperatio autem substantiae, solum est ad complendam activitatem actus ex parte objecti, ut possit per modum representationis, et similitudinis fieri, nulla autem ratio est, cur ad hoc sit necessaria infinita perfectio in objecto, sufficit ergo, quod sit immateriale, ac proinde intelligibile in actu, et tali actui proportionatum. Confirmari hoc potest, quia in actibus vitalibus non solum potentia, sed etiam substantia ipsa animae immediata influat in actum per modum principii prin-

cipalis, ut in tractatu de Anima latius dicemus: quid ergo mirum, quod possit etiam influere per modum objecti, quando opportunum fuerit? Tandem probatur ultima pars, quia, (ut in dicto loco de visione beatifica ostendimus) non est de ratione objecti intelligibilis, ut inhæreat potentiae intellectivae, vel proprie illam informet, ut possit cum illa concurrere ad intellectionem sui, si alioqui sit res actu intelligibilis, sed licet sit forma subsistens, sufficit, quod intime jungatur potentiae cum aliqua unione, vel subordinatione inter se, sed substantia Angeli, licet non inhæreat suo intellectui, nec informet illum, sed sit subsistens, est illi intime unita, et illam sibi subordinatam habet, ergo haec unio satis est, ut talis substantia, cum se intelligit, duplicem nostro modo intelligendi (ut sic rem explicem) adhibeat influxum, alterum intelligentis per modum essentiae, seu principii principalis, alterum intelligibilis per modum objecti intellecti, ergo nihil est, quod ad talem efficientiam desideretur.

14. *Solvuntur vulgares objectiones in praesenti materia.* — Unde solutae manent vulgares objectiones, quibus probari solet, non posse substantiam supplere vicem speciei intelligibilis, quia species inhæret, et substantia non potest inhærere. Item species constituit intellectum in actu primo, quod non potest facere substantia, quia constituere in actu primo est informare, quod potest facere species, non vero substantia. Item quia species, vel id, quod constituit in actu primo, subordinatur in agendo ipsi intellectui, quia illa utitur, non potest autem hoc modo substantia Angeli subordinari intellectui suo, cum sit principalior forma comparatione illius, ergo. Ad haec late responsum est supra de visione beata, et cum proportionem eadem responsio in praesenti locum habet. Nam, ut D. Thomas dixit, dicto art. 1, non est de ratione formae intelligibilis, ut inhæreat: nam potest esse forma subsistens, et sufficienter, vel etiam melius, et facilius per se efficere, si sit per se unita potentiae. At vero quando per se non unitur potentiae, unitur interventu speciei intelligibilis, quae est accidens, et consequenter inhærens. Per se autem non est necessaria constitutio potentiae in actu primo per formam informantem, sed satis est, quod compleatur in virtute intelligendi per conjunctionem intimam objecti subsistentis, et tunc dici potest constitui in actu primo non in essendo, sed in agendo, seu in ratione principii completi ad agendum. Et ita

etiam non est necessarium, ut essentia subordinetur potentiae. Nam in specie intelligibilis talis subordinatio provenit ex eo, quod est accidens informans potentiam, quae cum sit activa, utitur suis habitibus, vel actibus primis informantibus ipsam. At vero quando ipsamet substantia simul est intelligens, ipsa utitur sua potentia, et simul adhibet conatum objecti, sub qua consideratione sibi potius (nostro modo intelligendi), quam potentiae subordinatur: hæc enim subordinatio nihil aliud est, quam concomitantia plurium in agendo, quorum unum est quasi inchoans actionem, et cætera illi cooperantur.

15. *Scoti instantia ad hominem contra D. Thomam.*—At vero Scotus, in 2, d. 3, quæst. 8, § *Contra hæc* et § *Ad primum, versic. Ad secundum*, instat ad hominem contra D. Thomam quia secundum illum, quando intellectus efficit intellectionem, tota ratio efficiendi est objectum sibi unitum, ergo si illud objectum est subsistens, tunc intellectus nihil operatur, quia forma subsistens non potest denominare potentiam operantem. Sicut si calor ligni esset subsistens, licet esset aliter intime conjunctus ligno, non posset illum denominare calefaciens, ergo similiter intellectus non poterit dici intelligens ab objecto subsistente. Sed hæc objectio falsum supponit, quia objectum, vel species intelligibilis non est tota ratio efficiendi intellectionem, neque id unquam D. Thomas dixit, sed intellectus per se suam habet activitatem, cui adjungitur activitas objecti, ut compleatur proximum intelligendi principium, et ideo licet objectum sit subsistens, semper intellectus retinet suam activitatem, ratione cujus vere dicitur intellectionem dicere. Intelligens autem denominatur non quatenus efficit, sed quatenus informatur intellectione, quam solus intellectus immediate recipit. Sed urget Scotus, attribuendo etiam D. Thomæ, quod asserat, intellectum, qui semper est in actu, nihil recipere ab objecto præsentem, et actu intelligibili: nam licet Angelus semper habeat intellectionem sui, semper recipit illam a se, ut ab objecto, quandoquidem dicitur esse intellectionis principium. At non recte exponit D. Thomam, nam cum dicit, intellectum, qui semper habet præsens objectum intelligibile in actu, ab illo nihil recipere, aperte loquitur de receptione speciei intelligibilis, per quam noster intellectus incipit de potentia in natura reduci. Item non dicit, nihil recipere, sed non moveri utique proprie, quia motus præsupponit carentiam. Et

hoc modo si supponamus, Angelum semper esse in actuali cognitione sui, etiam non movetur proprie ad illum actum, quamvis illum semper ab objecto in suo genere recipiat, quatenus objectum suo modo semper illum efficit, et conservat.

16. *Tertia conclusio.*—*Angelus non indiget distincta specie ad sui cognitionem abstractivam. Primus modus intelligenda et probanda conclusionem quem sequitur et suadet Vasquez.*—*Probatur primo.*—*Objectio.*—*Solutio.*—*Responsio que afferrî posset.*—Dico tertio. Propter cognitionem abstractivam propriæ essentiae non indiget Angelus propria specie intelligibili ejus. Hæc assertio est contra Scotum, et paucos, qui illum sequuntur, aliorum enim communis esse videtur, nam simpliciter negant, Angelum se per speciem cognoscere ullo modo. Potest autem duobus modis intelligi et probari. Primo si teneamus non posse Angelum habere cognitionem abstractivam sui ipsius: nam si illam habere non potest, propter illam profecto specie non indigebit. Secundo si ex hypothesi asseramus quod licet Angelus possit se abstractivè cognoscere, adhuc non indigebit specie ad talem cognitionem. Et de utroque modo dicendum est. Priorem amplectitur Vasquez, impugnat enim opinionem Scoti, negando, esse possibilem Angelo notitiam sui abstractivam. Quia vel illa notitia est propria, et quidditativa, vel est imperfecta, et quasi connotativa, qualis est in nobis cognitio spiritus, vel substantiæ et aliorum hujusmodi, quorum non habemus propriam speciem. Hæc posterior notitia est contra perfectionem Angeli, qui se proprie et quidditative cognoscit, ut est per se notum et infra dicitur et supposita quidditativa cognitione impertinens est connotativa cognitio, ergo non est in Angelo de seipso. Dices: Anima separata potest utramque cognitionem simul habere, ergo et Angelus. Respondeo, non esse parem rationem, quoniam anima habebit duo specierum genera, scilicet, acquisitas per sensus, et infusas, vel respectu sui substantiam suam per modum speciei. At vero Angelus solum habet species inditas, quæ unamquamque rem secundum proprium conceptum representare valent, et ideo illa cognitio per alienas species respectu naturalium rerum ad perfectionem Angeli non pertinet. Nec Scotus in illo sensu loquitur, cum ad talem cognitionem propriam speciem Angeli requirat, connotativa autem conceptio non per proprias, sed per alienas species sit, ut in nobis contingit. At in priori modo intel-

ligendi conclusionem, cognitio sui erit intuitiva, quoniam Angelus quidditative suam essentiam cognoscit, sed existentia est necessario conjuncta essentiae Angeli cognoscentis, ergo consequenter etiam cognoscit suam actuale existentiam, ergo talis cognitio necessario est intuitiva. Responderi potest, cum in Angelo distinguatur aliquo modo existentia ab essentia saltem in hoc, quod actualiter existere non est de essentia Angeli: etiamsi Angelus actu existat, posse præscindere ab existentia, et præcisam essentiam quidditative contemplari, talis autem cognitio abstractiva erit. Sicut potest unus Angelus alium quidditative cognoscere, sive existat, sive non existat.

17. *Contrarium tamen verius. — Probatur secundo. — Probatur tertio.* — Nihilominus probabilissimum censeo, licet possit unus Angelus habere cognitionem quidditativam et abstractivam Angeli possibilis, et non existentis, vel fortasse alicujus speciei angelicæ, non cognoscendo aliquod individuum actu, et in particulari, nihilominus si quidditative cognoscat Angelum aliquem singularem et actu existentem, non posse illum cognoscere cognitione abstractiva, sed tantum intuitiva, nec esse in ejus arbitrio, unum ab alio præscindere in tali cognitione. Probatur, quia eo ipso, quod rem singularem in particulari contemplatur, cognoscit illam, prout in se est, ergo si res actu existit, talis cognitio necessario terminatur ad illam ut actu existentem, ac proinde simul est quidditativa et intuitiva cognitio. Probatur consequentia, quia in re actu existente non distinguitur in re ipsa existentia ab essentia singulari. Unde argumentor secundo, quia Angelus per eandem speciem rei singularis sine ulla ejus mutatione quoad actum primum, intuitive cognoscit rem singularem existere, quando existit, et non existere, quando non existit: nam eo ipso, quod talem rem contemplatur, et illam non intuetur existentem, certo cognoscit, pro tunc non existere: et hoc modo cognoscit singularia ut præsentia, quando actu sunt, et antea non cognoscit illa esse futura, sed ad summum esse possible. Quæ omnia infra explicabimus et confirmabimus. Ergo juxta hanc doctrinam necessarium est dicere, Angelum necessario intueri existentem rem singularem, quæ existit de facto, si ad illam quidditative contemplandam convertitur. Ergo Angelus quandoeunque seipsum cognoscit quidditative, necessario se cognoscit intuitive, quia se existentem supponit. Ex quo evidenter concluditur, supervacaneam esse Angelo

speciem sui: nam licet illam haberet, per illam se intuitive cognosceret, quia ad talem cognitionem eliciendam necessario se existentem supponeret. Unde quod Bassolus supra dicit, intellectionem per speciem esse abstractivam, si intelligat, necessario, ac semper esse abstractivam, falsum est: nam visus per speciem videt rem, quam intuetur et unus Angelus intuetur alium, et non nisi per speciem ejus. Si vero solum intelligat, cognitionem per speciem posse esse abstractivam et intuitivam, verum secundum diversos status rei existentis vel non existentis, non vero potest eadem species gignere cognitionem abstractivam, et intuitivam ejusdem rei existentis, si talis sit, ut quidditative, et per proprium conceptum illam representet, nam tunc cognitio non determinatur ad rationem intuitive cognitionis, nisi ab objecto in propria existentia præsentem, ut est terminus talis actus, nam ex parte principii eadem omnino species talem actum efficit.

18. *Secundus modus intelligendi conclusionem. — Probatur primo.* — Addo præterea, quod licet admitteremus, posse in Angelo esse abstractivam cognitionem quidditativam rei singularis actu existentis, et consequenter posse seipsum abstractivè cognoscere, non indigeret specie intelligibili a sua substantia distincta ad se ita cognoscendum. Probatur, nam duobus modis potest intelligi talis cognitio in Angelo, nimirum simul cum intuitiva cognitione, vel successive, cessando videlicet, ab intuitionem sui per substantiam. Prior modus vel impossibilis est, vel certe est valde superfluous, et impertinens; non est ergo verisimile, datam esse Angelo speciem connaturalem proptar talem simultaneam cognitionem, quia natura superfluum abhorret. Et præterea si illæ duæ cognitiones simul esse possunt, idem principium ad illas sufficit: nam Angelus per eandem speciem, quia intuitive videt Angelum existentem, cognosceret illum abstractivè, si non existeret, ergo si utramque cognitionem potest simul habere circa Angelum existentem, per eandem speciem illas habebit, utendo diversis modis illa specie arbitrato suo. Nam (ut infra dicam) cognitio intuitiva et abstractiva non differunt ex parte speciei, seu principii, sed ex parte termini, aut ex parte modi tendendi in rem per eandem speciem representatam. Ergo simili modo licet Angelus se posset cognoscere simul intuitive, et abstractivè, utrumque actum per suam substantiam efficeret, utendo illa, ut principio ad diversum

cognoscendi modum pro sua libertate. Probat consequentia, quia si potest cognitio terminari ad essentiam singularem existentem, præscindendo ab actuali existentia, ut illa opinio supponit, etiam poterit eadem essentia existens esse principium cognoscendi se ut essentiam, et non ut existentiam.

19. *Probat secundum.*—Et hinc facile idem probatur, etiamsi illæ cognitiones tantum successive fiant. Qui modus imprimis supponit, posse Angelum naturaliter et pro sua libertate ab intuitiva cognitione sui cessare, quod verum non est, ut postea dicam. Deinde etiam hoc dato, posset abstractiva cognitio sola per propriam substantiam fieri, præscindendo in usu ejus ab existentia objecti, siquidem illa præciso possibilis esse supponitur. Sicut etiam e contrario si Angelo data esset species ad se cognoscendum quidditative, per eandem sine dubio posset cognoscere se intuitive, quia non repugnat cognitionem intuitivam fieri per speciem, et illa esset sufficientissima, quia representando essentiam singularem sufficiens est ad representandam illam existentem, si in eo statu sit. Sicut ergo non ponitur species propter intuitivam cognitionem, ita nec propter abstractivam fingenda est, sive talis abstractiva cognitio sui sit Angelo possibilis, sive non.

20. *Quomodo Angelus propria accidentia cognoscit.* — *De accidentibus necessariis.* — Sed quaeret aliquis, an quod dictum est de substantia Angeli, dicendum sit de omnibus accidentibus existentibus in Angelo se cognoscente. Respondeo, duplicia esse hæc accidentia: quædam quæ sunt proprietates dimanantes ab essentia, ut sunt intellectus, et voluntas, et si quæ est alia: alia sunt accidentia, vel extrinsecus provenientia, licet fortasse semper dentur, ut de speciebus intelligibilibus infra dicemus vel contingentia, licet ab intrinseco fiant, ut actus intelligendi, et volendi liberi, motus localis, et ejus terminus. De prioribus dicendum censeo non solum videri sine nova specie, sed etiam videri per substantiam intellectam, et ex efficacia ejus sine proximo, et speciali influxu ipsarum potentiarum, quia necessarius non est: nam ipsa substantia sufficit cum connaturali lumine intellectus ad efficiendam cognitionem comprehensivam sui: comprehendendo autem se, comprehendit etiam potentias suas quantum ad naturalem capacitatem earum, et quantum ad dimanationem a sua substantia, et ideo Angelus per suam substantiam etiam illas intuetur. De aliis vero ac-

cidentibus de necessaria videntur, et proprium aliquod principium, et nova efficientia objectiva (ut sic dicam) ut distincte, et in se cognoscatur, quia cum non sint necessario colligata cum substantia, non cognoscuntur ex vi illius, nec per solam efficientiam ejus in ratione objecti.

21. *De contingentibus.* — Ad explicandum autem, per quid cognoscantur, subdistinguedum est de his accidentibus, quando actu sunt, et presentia videntur, vel quando jam non sunt, fuerunt tamen, et ut præterita cognoscuntur: de hoc posteriori statu illorum dicemus, tractando de futurorum et præteritorum cognitione, quia difficultatem similem habent. De priori vero dicendum est, Angelum cognoscere omnia accidentia contingentia, seu communia, quæ in se habet, per ipsam, et sine speciebus intelligibilibus distinctis ab illis. Ita docent Henricus, Richardus et fere omnes scholastici in locis citatis. Et probatur sigillatim, quia unus Angelus cognoscit species intelligibiles, quas de aliis rebus habet, et non cognoscit illas per alias species, alias in infinitum procederetur, ergo ipsasmet per se ipsas cognoscit, eo quod ipsæ etiam sint objecta actu intelligibilia, et per se intellectui unita. Unde eadem ratione, si forte Angelus habet alios habitus intellectuales, per ipsosmet illos videt: et idem est de actibus intellectus, quia omnia hæc sunt objecta intelligibilia actu, et per se unita intellectui. De accidentibus autem in hærentibus voluntati, vel ipsi substantiæ immediate, ut sunt ubi, et motus localis, non immerito dubitari potest, quia non videntur per se unita intellectui, cum illi non in hæreant, et quamvis in eadem sint substantia, et consequenter sint proxime conjuncta quoad propinquitatem, seu indistantiam, nihilominus non videntur unita sufficienter in ratione objecti, et potentiæ, cum inter se nullam unionem propriam immediate habeant, et ideo de his probabile est, cognosci per aliquas species proprias. Nihilominus tamen potest probabiliter defendi, per se ipsa cognosci, quia ut uniantur intellectui in ratione objecti intelligibilis, et moventis, seu concurrentis per se ad sui cognitionem, satis esse videtur illa inexistencia mutua, non per solam localem propinquitatem, sed etiam per realem unionem in eadem substantia, quæ est principale principium talis cognitionis, et conjunctim uti potest tali potentia, et objecto actu intelligibili sibi in hærente, ac subinde sibi subordinato ad talem actum cognitionis eliciendum.

Et hæc pars sicut communior, ita et probabilior esse videtur.

22. *Quid de actu quo se intelligit.* — Ultimo constat ex dictis, quomodo Angelus cognoscat seipsum quoad actum, quo se intelligit. Nam ut dixi, quoad hoc non se cognoscit Angelus per suam substantiam, sed per actum realiter elicitedum a se eum suo objecto cognito. Solet autem hic ab aliquibus tractari, an Angelus cognoscendo se, verbum producat. Sed hæc questio generalis est de omni cognitione intuitiva etiam aliorum Angelorum, vel quarumcumque rerum, et tam in anima, quam in Angelis locum habet, et ideo illam omittimus, et nunc supponimus, verbum nihil aliud esse, quam intrinsecam terminum actionis intelligendi, ut actio est, quæ ad quamdam qualitatem intrinsece terminatur, quæ qualitas in intellectu est ipsemet actus intelligendi in facto esse, qui etiam conceptus, ac verbum dicitur. Et ideo, sicut est certum Angelum intelligere se, producendo actum, quo informatur, ita est certum, non se intelligere sine verbo a se producto, et in se recepto. Videantur quæ in simili questione de verbo visionis beatificæ dixi in superiori tomo, tract. 1, libr. 2, capit. 11, et quæ generalius de termino intrinseco actionum immanentium dixi in disp. 48 Metaphysicæ, sect. 2, num. 16. Solet etiam quæri, an hic actus, quo se Angelus cognoscit, naturalis, vel liber sit. Sed inferius occurret commodior hujus quæstionis locus: nunc naturalem, id est, necessarium quoad exercitium, illum esse supponimus. Tandem quæri potest, an illa cognitio non solum intuitiva, et quidditativa, sed etiam comprehensiva sit. Verumtamen nunc partem affirmantem supponimus: nam cum lumen intellectus angelici sit proportionatum, et quasi adæquatum propriæ substantiæ, et comprehensio nihil aliud addat cognitioni quidditivæ, nisi adæquationem potentiæ, et actus ad objectum, ut in materia de visione DEI explicui, non videtur posse negari, quin intellectio, qua se Angelus cognoscit per seipsum, et per suum naturale lumen, cognitio comprehensiva aliquo modo sit. Quomodo autem id sit intelligendum, in sequentibus explicabitur, et si quid difficultatis in hoc occurrat, ibi expediatur.

CAPUT V.

UTRUM UNUSQUISQUE ANGELUS OMNES ALIOS INTELLIGAT PER EORUM ESSENTIAS, VEL PER SPECIES, ET UNDE ILLAS HABERE POTUERIT.

1. *Prima opinio Vasquii et aliorum.* — *Rejicitur.* — Quod unusquisque Angelus cæteros cognoscat, supra probatum, et fere per se notum est, supposita Angelorum natura, et existentia. Solum ergo de modo talis cognitionis dicendum superest. Hic autem modus spectari potest vel in ipso actu, vel ex parte medii: de priori dicemus postea, nunc autem medium, quo talis cognitio fit, in sensu tractato in capite præcedenti, inquirimus. Unde fere iidem sunt modi dicendi, quos breviter attingere oportet. Primus est, Angelum ad cognoscendos alios non indigere aliquo medio præter intellectum suum, quia per illum constitutus est in actu primo sufficienti, et completo ad intelligenda omnia sine alia cooperatione objecti, vel per ipsum immediate, aut per speciem ejus. Ita videntur sentire, qui generaliter negant species intelligibiles, quos ita exponit, et sequitur Vasquez. Sed ejus opinio quatenus negat proprium concursum objecti, vel singularis est, vel paucorum Nominalium, multumque aliena est a recepta doctrina de sensibus, et de aliis potentiis animæ cognoscitivis. Quod si in sensibus, et intellectu hominis hæc admittitur, ut ille auctor facit, non potest probabilis ratio differentiæ in Angelis reddi, ut in capite tertio docui, unde ex ibi dictis hæc opinio pro materiæ capacitate sufficienter refellitur.

2. *Secunda opinio.* — *Refellitur fundamentum tanquam hæreticum.* — Secundus modus dicendi est, unumquemque Angelum cognoscere alios per suam essentiam, superiores quidem tanquam per effectum, inferiores tanquam per causam. Hæc videtur fuisse opinio auctoris libri de Causis, proposit. 8, dum ait: *Omnis intelligentia scit quod est supra se, et quod est sub se, quoniam est causa ei, et scit quod est supra se, quia acquirit bonitatem ab eo.* Quorum verborum sensus quoad cognitionem intelligentiarum inter se esse videtur, quod superior intelligentia est causa inferiorum immediate, vel mediate, et ideo per suam substantiam tanquam eminenter continentem inferiores, illas cognoscit. Si vero intelligentia ad sibi superiores comparetur, est effectus illarum, et ideo per se tanquam per effectum